

ОСОБЕНОСТИ НА ДЕТСКАТА ЛЕКСИКА В НАЧАЛОТО НА ПОДГОТВИТЕЛНА ЗА УЧИЛИЩЕ ГРУПА (ЛИНГВО-МЕТОДИЧЕСКИ АСПЕКТИ)

Мариана Мандева, Пенка Цонкова

Повечето от онова, което ми е било необходимо, за да се науча как да живея, какво да правя, как да се държа, съм усвоил в детската градина. Мъдростта не е горе на върха, където блести звездната диплома, а там, в пясъчника на детската градина, в предучилищната група.

(Р. Фулам, цитиран в “Пилешка супа за душата”
от Дж. Канфийлд и М. В. Хансен)

I. Актуалност на проблема

Стратегическа цел на родноезиковото образование в подготвителна за училище група е формирането на достъпни за възрастта и нужни за социалната практика на 5–7-годишните комуникативни компетентности* (вж.: Програма за подготвителна група в детската градина 2003, с. 4). В този контекст се възлагат важни функции на педагогическата грижа за развитието на лексиката като първооснова за успешно общуване чрез българския език.

Преди обаче да се говори за конкретните образователни приоритети в тази посока, е задължително чрез адекватен диагностичен инструментариум да се измери и установи състоянието на детската лексика на старта в подготвителна за училище група. Очертаният диагностичен контекст е надеждна основа за диференциране на методически акценти при работата за уточняване и обогатяване на речника на 5–7-годишните.

II. Организация и методика на експерименталната дейност

Предвид това, ще представим и анализираме данни от **експериментална дейност (констатиращ етап)**, проведена през периодите: IX–X 2003 г., IX–X 2006 г., IX–X.2007 г.

* Тъй като в науката съществуват разнообразни интерпретации на понятието “**комуникативна компетентност**”, приемаме, че тя е **единство от езикова, дискурсна, социолингвистична, социокултурна, стратегийна, социална компетентност** (вж. по-подр.: Ван Ек 1980).

Целта на експерименталната работа е: чрез адекватен диагностичен инструментариум да се направят реалистични обобщения и изводи за състоянието на детската лексика в началото на подготвителна за училище група, на чиято основа аргументирано да се открият съответни приоритети на образователно въздействие.

Очакването е: ако чрез адекватен диагностичен инструментариум се направят реалистични обобщения и изводи за състоянието на детската лексика на старта в подготвителна за училище група, аргументирано ще се открият съответни приоритети на образователно въздействие.

Основен метод на изследването е свободен асоциативен експеримент.

Обхват на експерименталната работа са 80 деца от Велико Търново, Враца, Долна Оряховица, Лясковец.

Не е правен специален подбор на изследваните лица.

Децата са на възраст 5–6 години (съответно: 68, т.е. 85% са 6-годишни; 12, т.е. 15% са на 5 години). Всички са с нормално психофизическо развитие (80–100%). Изследваните момичета са 46 (57,50%), а изследваните момчета – 34 (42,50%). За всички е характерно, че родният им език е български (80–100%). 71 (88,75%) от тях са посещавали детска градина, а 9 (11,25%) – не са.

Критерият за измерване и оценяване състоянието на лексиката: е богатство на детския речников фонд в началото на подготвителна за училище група.

Съответните показатели са:

1. **Съотношение между думи в пряко и в преносно значение.**
2. **Съотношение между думи с конкретно-веществено и с абстрактно значение.**
3. **Съотношение между разговорна и просторечна лексика.**
4. **Съотношение между експресивно неутрална и експресивно проявена лексика**
5. **Съотношение между думи различни части на речта.**

При диференцирането на показателите е взета предвид класификацията на лексемите, защитавана от В. Въргов (вж.: Въргов 1998, с. 17; 60; 239).

Не претендираме да обхванем всички характеристики на детската лексика. Тук я изследваме спрямо онези показатели, които според нас дават най-ярка представа за спецификата ѝ и позволяват да се направят изводи с определящо значение за образователния процес в подготвителна за училище група.

На изследваните деца последователно се съобщават **тридесет думи стимули**, от които:

- десет съществителни имена;
- десет прилагателни имена;
- десет глагола.

Съобщаването на думите стимули е в такъв ред, че да се избегне влиянието на думи с еднаква морфологична характеристика.

Като думи стимули се ползват съществителни имена, прилагателни имена и глаголи, чието значение, предполага се, е известно на 5–7-годишните, чийто роден език е български.

Списъкът на думите е следният: *топка, малко, готви, ябълки, дебел, лети, роза, рунтаво, реже, лисица, шарена, свири, молив, смел, пълзи, училище, зелена, бръмчи, метър, скъпо, трудолюбива, играе, автобус, учи, лекар, златна, обича, пустиня, мъдър, мечтае.*

Идеи при подбора на думите стимули са почерпани от детски учебни книжки и методически указания за образователна работа в подготвителна за училище група (вж. по-подр.: Даскалова 1997; Петрова 2003 а; В. Петрова 2003 б).

Работи се индивидуално с всяко дете.

Изследващото лице съобщава последователно, бавно и ясно думите стимули. Дава **указание**: *"Ще ти съобщя една дума. Кажй първата дума, за която се сецаиш. Кажй още думи, за които се сецаиш."*

Времето за изброяване (съобщаване) на думите реакции (асоциации) на дадена дума е 1 минута.

Отговорите на децата се отразяват чрез звукозаписна техника, систематизират се в индивидуална карта, след което се изработва протокол с обобщени емпирични сведения.

Приема се, че реакциите с честота под 5 са случайни и отразяват асоциативни връзки в съзнанието на отделни деца. Затова в общия протокол с данни от диагностичното изследване се ранжират само такива думи реакции, чиято честота на употреба е над 5.

Процентът изследвани думи реакции по отделните показатели се изчислява по **формулата** $x = \frac{100 \cdot a}{b}$, където:

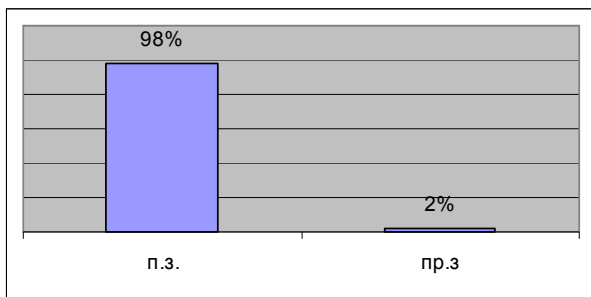
в

- x е процентът изследвани думи реакции по даден показател;
- a е броят изследвани думи реакции по даден показател;
- b е общият брой думи реакции.

III. Резултатите от изследването

И така, първият показател е: **съотношение между думи в пряко и преносно значение.** Ще илюстрираме обобщените емпирични данни чрез графика № 1.

Графика № 1 Обобщени емпирични данни по показател № 1

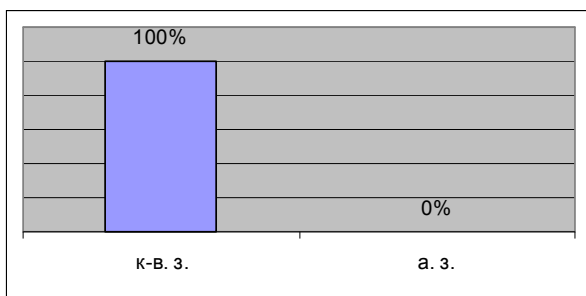

Легенда:

п.з. – пряко значение
пр. з. – преносно значение

Вторият показател е: **съотношение между думи с конкретно-веществено и думи с абстрактно значение.** Получените обобщени емпирични сведения ще представим чрез графика № 2.

Графика № 2 Обобщени емпирични сведения по показател № 2

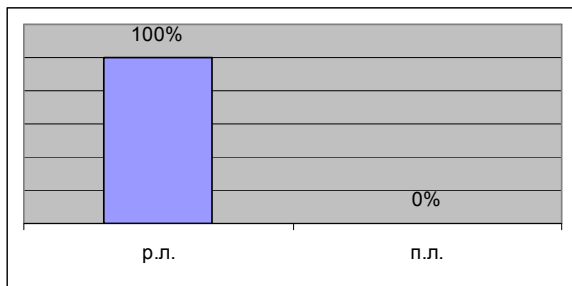

Легенда:

к-в. з. – конкретно – вещественно значение
а. з. – абстрактно значение

Третият показател е: **съотношение между разговорна и просторечна лексика**. Ще представим обобщените емпирични сведения в контекста на графика № 3.

Графика № 3 Обобщени емпирични сведения по показател № 3

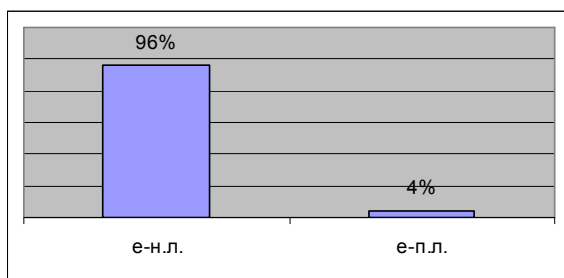
Легенда:

р. л. – разговорна лексика

п. л. – просторечна лексика

Четвъртият показател е: **съотношение между експресивно неутрална и експресивно проявена лексика**. Обобщените емпирични данни ще представим чрез графика № 4.

Графика № 4 Обобщени емпирични данни по показател № 4

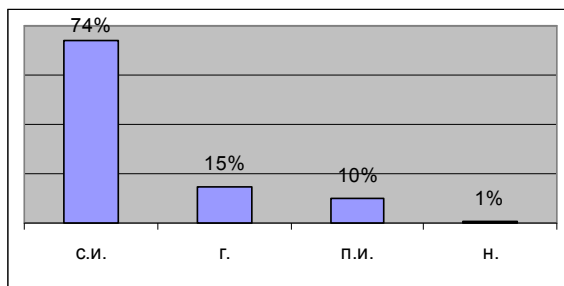
Легенда:

е. н. л. – експресивно неутрална лексика

е. п. л. – експресивно проявена лексика

Петият показател е: съотношение между думи различни части на речта. Ще представим обобщените емпирични сведения чрез графика № 5.

Графика № 5 Обобщени емпирични сведения по показател № 5

Легенда

с.и. – съществително име
г. – глагол
п.и. – прилагателно име
н. – наречие

IV. Изводи от експерименталното изследване

Анализът на представените обобщени емпирични сведения позволява да са направят **изводи** и да се очертаят **приоритети на образователно въздействие** по посока на проучвания проблем.

По-конкретно може да се каже следното:

1. **В началота на подготвителна за училище група лексиката на децата, чийто роден език е български, е развита в определена степен.**

Превес в детския речник имат думите с пряко и с конкретно-веществено значение, както и думи от експресивно неутралния регистър. В сравнение с другите части на речта, съществителните имена са с най-голяма фреквентност. Окуражителен е фактът, че просторечна лексика не присъства в речника на изследваните.

Причините се обясняват с това, че до 5–7-годишна възраст децата постигат относителна комуникативна зрялост. Копирайки и моделирайки подадени от възрастните езикови еталони, те градят своята лексика и я развиват непреднамерено в процеса на общуването си с околните чрез родния език. Положително влияние оказват и педагогическите ефекти, постигнати от детската градина.

2. Думите с преносно и с абстрактно значение, както и експресивно проявените думи присъстват значително по-слабо в речника на изследваните. Наречията, прилагателните имена и глаголите, в сравнение със съществителните имена, функционират по-неустойчиво в лексикалния репертоар на децата.

Направените констатации са закономерни предвид психологията на възрастта (5–7 години). Общувайки с възрастните, децата опознават преди всичко непосредствено заобикалящия ги свят и овладяват съответните думи. Мисленето им е конкретно-образно. Абстрактните представи, обобщенията и съответните означаващи ги лексеми се усвояват на по-късен етап, успоредно с обогатяването на социалния и речев опит.

3. Може да се заключи, че **в подготвителна за училище група, в условията на Първи и Втори модул** (деца, чийто роден език е български; съответно: непосещавали и посещавали детска градина) **е необходимо провеждането на целенасочена, системна методическа работа за:**

- стабилизирание на овладяната лексика до постъпване в подготвителна за училище група;
- обогатяване на детския речник с глаголи, прилагателни имена и наречия, както и с експресивно проявени думи;
- активизиране на лексикалния репертоар на 5–7-годишните в комуникативен контекст.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Van Ek, J. A.* Threshold Level English. Pergamon. Oxford, 1980.
2. *Вътов, В.* Лексикология на българския език. В. Търново, 1998.
3. *Даскалова, Ф.* Пред прага на училището. С., 1997.
4. *Канфийлд, Дж., М. В. Хансен.* Пилешка супа за душата. 101 истории, които стоплят сърцето и възвисяват духа. С., 1997.
5. *Петрова, В.* Моливко – родна реч. В. Търново, 2003.
6. *Петрова, В.* Родна реч. Книга за учителя. В. Търново, 2003.
7. *Програма* за подготвителна група в детската градина. – Аз-буки, 2003, бр. 20.

ОСОБЕНОСТИ НА ДЕТСКАТА ЛЕКСИКА В НАЧАЛОТО НА
ПОДГОТВИТЕЛНА ЗА УЧИЛИЩЕ ГРУПА
(ЛИНГВО-МЕТОДИЧЕСКИ АСПЕКТИ)

МАРИАНА МАНДЕВА, ПЕНКА ЦОНКОВА

Резюме

Анализирант се данни от свободен асоциативен експеримент, проведен с 80 деца на старта в подготвителна за училище група. В този контекст се очертават приоритети в методическата работа за развитие на детската лексика.

CHARACTERISTICS OF CHILDREN'S VOCABULARY AT THE BEGINNING OF
THE NURSERY SCHOOL
(LINGUO - METHODOLOGICAL ASPECTS)

MARIANA MANDEVA, PENKA TZONKOVA

Summary

Data from free suggestive experiment carried out on 80 children aged 5 or 6 are analysed. Priorities in methodological work for development of children's vocabulary are outlined in this context.